

"Op zoek naar (meetbare) effecten", zo zou je de queeste die onderzoek naar (moedertaal)onderwijs ook altijd schijnt te zijn, voor een deel kunnen karakteriseren. De derde aflevering van de zesde jaargang van *Spiegel* geeft een interessante illustratie bij deze uitspraak. Twee artikelen voeren het woord "effecten" zelfs in hun titel; op een prominente eerste plaats. Het derde kan -gegeven de fase waarin het gerapporteerde onderzoek zich bevindt- "nog geen definitieve uitspraak doen over de effectiviteit van het programma" dat ontwikkeld is, maar meldt aan het einde wel, dat "de voorlopige indruk is dat er positieve leereffecten zijn". Tenslotte, de boekbespreking waarmee dit nummer besluit, gaat over het meten van taalvaardigheid; als belangrijke vraag noemt die recensie: "in welke mate de prestaties van (...) leerlingen op (...) taalproeven het effect zijn van (...) gevolgd onderwijs". Het is verleidelijk de vergelijking tussen onderzoek naar (moedertaal)onderwijs en de zoektochten zoals beschreven in de middeleeuwse Arthurromans verder uit te werken. Vooral de overeenkomsten en verschillen tussen de onderzoeker en de graalridder die erop uittrekt als de hoofse "ordo" bedreigd wordt en dan verzeild raakt in een uiterst gevaarlijke onderneming, waarbij hij veelal letterlijk vele voetangels en klemmen moet zien te ontgaan, kunnen op onverwachte wijze bijdragen aan een dieper inzicht in de opdracht en taak van de onderzoeker. Die nu nogal eens in nevelen gehuld blijven. Heeft die onderzoeker wellicht ook "de bedoeling (...) de norm-arme buitenwereld te integreren in de hoofse wereld" die in dit geval "onderwijs" heet? Die verleiding dient weerstaan te worden: weliswaar wortelt *Spiegel* onmiskenbaar in een lettertraditie, ook als het om de definitie van onderzoek gaat, maar zo'n exercitie in interpretatief-vergelijkend onderzoek ter inleiding op een serie bijdragen, waarin het accent overduidelijk op een empirisch-analytische aanpak valt, ligt zelfs in dit blad niet meteen voor de hand. (De aantrekkelijkheid van het onverwachte perspectief blijft niettemin het vermelden waard, al was het alleen maar als prikkel.)

Ton Mooij voerde kleinschalig observatie- en interview-interview uit op twee IBO-scholen. Hij wilde weten hoe een serie lespakketten *Nederlands voor IBO*, die de SLO de afgelopen jaren heeft gemaakt, in de onderwijspraktijk functioneerde. Die lespakketten zijn tenminste in twee opzichten interessant. Allereerst beogen ze een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een leerplan *communicatief taalonderwijs* dat als zodanig geplaatst wordt tegenover *formeel taalonderwijs*, zoals dat in de gangbare schoolboeken te vinden is. Ten tweede richten de lespakketten zich op de verwachte problemen van IBO-leerlingen als die op "niveau 1" hun basisvorming moeten afsluiten.

Mooij verantwoordt op gedetailleerde wijze de opzet, uitwerking en uitkomsten van zijn onderzoek; daardoor levert hij een lezenswaardige bijdrage aan de verdere ontwikkeling van een methodologie voor dit type onderzoek. De beantwoording van zijn vier onderzoeksvragen is evenzeer de moeite waard. Zijn conclusie mag uitdagend genoemd worden. "Het is denkbaar en mogelijk dat een integratie van "levensechte of alledaagse" leerstof en meer formeel taalonderwijs relatief de meeste cognitieve en affectieve effecten teweegbrengt bij IBO-leerlingen. Een volcontrole van dit vermoeden kan pas plaats vinden nadat er voldoende adequate leerstof ontwikkeld is om een vergelijkend onderzoek mogelijk te maken. Gedegen samenwerking tussen onderwijspraktijk, leerplanontwikkeling en onderzoek is dan de beste weg om te komen tot goed "communicatief" taalonderwijs voor IBO-leerlingen."

Dick Schram en Cor Geljon zijn ook op zoek naar effecten van lesmethoden; bij hen gaat het niet om de dimensies "communicatief - formeel", maar om de dimensies "affectief - cognitief". Hun onderzoek speelt zich af in een heel andere sector van het voortgezet moedertaalonderwijs: de behandeling van *literaire teksten* in het vijfde leerjaar van een school voor vwo. In hun onderzoek toetsen ze de volgende basishypothese: "door middel van affectieve lesmethoden bewerkstelligt men een meer geslaagde receptie, en wel een hogere esthetische waardering, een grotere toegankelijkheid, een sterker opgewekte belangstelling voor de tekst zelf en voor soortgelijke teksten en een genuanceerder moreel oordeel".

De vrij uitvoerige beschrijving van de drie lessen die Schram en Geljon in hun rapportage hebben opgenomen, demonstreert op inzichtelijke wijze hoe zij als onderzoekers -maar ook: (ex-) docenten- de verschillen tussen *tekstbestudering* en *tekstervaring* praktisch-didactisch vormgeven. Hun expliciete aandacht voor de vorming van morele oordelen in het kader van letterkunde-onderwijs mag opmerkelijk genoemd worden. Ongetwijfeld zullen onderzoekers van het moedertaalonderwijs met veel belangstelling kennis nemen van de verantwoording die

Schram en Geljon geven bij het instrument dat ze ontwikkeld hebben: de problemen die zich daarbij voordoen worden op herkenbare wijze gepresenteerd.

Dat Dick Schram en Cor Geljon tot de conclusie moeten komen dat hun basishypothese met betrekking tot de esthetische waardering, toegankelijkheid en belangstelling nauwelijks bevestigd is, is het overdenken waard, zeker tegen de achtergrond van hun voorstellen voor verder onderzoek. Vanuit de literatuurdidactiek kan hun constatering, "dat een gevoelsmatige benadering niet leidt tot een groter begrip voor het vreemde, niet vertrouwde standpunt, noch tot een relativering van het eigen, vertrouwde standpunt", aanleiding zijn tot een fundamentele discussie.

Van der Linden en Assink nemen de Spiegellezer mee naar een weer heel ander gebied in het moedertaalonderwijs: *spelling-onderwijs* in groep 7 en 8 van het basisonderwijs. In hun inhoudelijke schets vatten de auteurs hun opvattingen over een adequate didactiek voor het aanleren van de werkwoordsspelling helder samen. Vervolgens laten ze op overtuigende wijze zien, dat hun didactiek zich uitstekend leent voor de ontwikkeling van "een gecomputeriseerd onderwijsleerproces, waarbij het programma de rol van tutor heeft". Kennelijk slagen zij erin "de unieke eigenschappen van de computer" daarbij uit te buiten, vooral met betrekking tot de mogelijkheden tot functionele feedback die een doordacht programma biedt. Dat het programma van Van der Linden en Assink die kwalificatie verdient, zal de lezer niet ontgaan.

De eerste bevindingen die de onderzoekers kunnen rapporteren, stemmen onmiskenbaar hoopvol. Niet alleen vinden de leerlingen het werken met de computer leuk, ook na een paar maanden nog, er zijn ook aanwijzingen dat er positieve leereffecten optreden. De verwachting van de auteurs dat -onder niet eens zo moeilijk te realiseren randvoorwaarden- "het onderdeel "spelling" van het lesrooster zou kunnen verdwijnen" moet heel wat onderwijsmensen als muziek in de oren klinken.

"Blok's proefschrift", constateert Helge Bonset in zijn bespreking, "vormt een uiterst boeiende staalkaart van de diverse onderzoeksactiviteiten die de komende jaren binnen een wetenschappelijke moedertaal didactiek nodig zullen zijn: begripsanalyse, behoeftenpeiling, toets- ofwel "taalproef"-ontwikkeling, analyse van leerprestaties (het onderzoek naar verwachtingen van beoordelaars zie ik als een extraatje). In die zin kan Blok's onderzoek een voorbeeldfunctie hebben voor toekomstig onderzoek".

In zijn recensie vraagt Bonset vooral aandacht voor "twee zaken die (hem) persoonlijk zeer interesseren": Blok's *definitie* voorstel van *functionele taalvaardigheid* en zijn beschouwingen over

wenselijkheid en mogelijkheid van *gemeenschappelijke basisvorming*. De behandeling van het definitievoorstel levert een scherpzinnige analyse op; die van Bloks afwijzing van gemeenschappelijke basisvorming een scherpe stellingname. Naar Bonsets oordeel berusten Bloks beschouwingen over basisvorming op een partis pris en vloeien ze geenszins logisch voort uit zijn studie. Tot zijn spijt moet Bonset concluderen dat een deel van Bloks overigens gedegen studie niet bijdraagt tot een rationele discussie over gemeenschappelijke basisvorming.

Hoeveel discussie er ook mag zijn over de vraag, wat er wel en niet bij moedertaalonderwijs thuishoort, dat "vragen bij een tekst" (Mooij), "literaire teksten" (Schram en Geljon), "werkwoordsspelling" (Van der Linden en Assink) en "taalvaardigheid" (Bonset) bij de "kern" horen, zullen weinigen betwijfelen. Onderzoek gericht op die kern verdient, naar het oordeel van de redactie, de aandacht van iedereen die geïnteresseerd is in moedertaalonderwijs; de vraag of we die kern daarmee ook in onze greep krijgen, is van minder belang. Wellicht dat onderzoek van moedertaalonderwijs daarin nog het meest lijkt op de queeste van de Arthurridders: het gaat niet zo zeer om "het vinden", eerder om "het zoeken".

Warnsveld, oktober 1988